

A LAJOS DAL.

Tudok én egy királyt, Lajosnak öt hívják,
Istent hűn szolgálja, Ki öt ezért áldja.

Mint gyermek lett már árva,¹⁾ De pótolva lett kára:
Isten kezébe vette, Isten öt felnevelte;

5 Adott neki hatalmat, Nemes hős lovagokat
S Frankhon koronáját. Élvezze őket soká!

Karlomannal aztán Mindenét megosztván,
Felét réteinek³⁾ Átadá öcscsének.⁴⁾

Midőn ezt ő végzé, Isten öt kísérté,
10 Vajjon nagy munkára Kész-e ifjúsága?

Erős pogány hadat Tengeren át hozott,
Hogy a frankok népét Intse bűneiért.⁵⁾

¹⁾ Atyja Hebegő Lajos, Kopasz Károly fia, 879 április 10. nagypéntek napján, 33 éves korában halt meg Compiègneben. Két fia maradt: Lajos és Karlmann, amaz 14—16 éves, ez vagy két évvel fiatalabb. Az idősbik fiú követte az uralkodásban mint III. Lajos.

²⁾ Tehát a király még életben volt, midőn e dal keletkezett.

³⁾ Az eredetiben *wunniónó*. Ez a *wunnja* vagy *wunni* eredetileg és itt is a. m. rét, legelő; azért *wunni-manóth* nem a. m. ma *Wonne-Monat*, örömhó, hanem az a hónap, melyben a rétek zöldelnek vagy melyben a réteket művelik. Csak utóbb lett *wunni* a. m. ma *Wonne*, öröm, élvezet.

⁴⁾ Ez az amiensi országgyűlésen történt, 880-ban. Lajos megtartotta Franciát és Neustriát; Karlmannak Gothia, Aquitania és Burgund jutott.

⁵⁾ A normannok az ország északi határának örét, Gauzlin apátot, megverték volt. A normannok győzelmét a kor és ennek papsága, melyhez dalunk szerzője is tartozott, természetesen a frankok büntetése gyanánt fogta föl. V. ö. Karlmann egy rendeletét 884 márcziusából is, mely ugyanezen felfogáson alapszik: *Non est autem mirum, si pagan iet exteræ nationes nobis dominantur nobisque bona temporalia tollunt, dum unusquisque proximo suo per dim tollit, unde vivere debet. Nos praedamur fratres nostros et idcirco pagani merito nos depraedantur. Quomodo poterimus inimicos nostros devincere, cum sanguis fratrum nostrorum ab ore nostro disti lat et manus nostræ plenæ sunt sanguine et brachia pondere miseriarum et rapinarum gravantur. Preces nostræ a Deo non recipiuntur, quia clamores et ploratus atque suspicia pauperum et orphanorum, pu-*

Sokan elhullottak, Mások veszve voltak.
A ki rosszul ele, Bánat lett most bére.

15 Ki tolvaj volt régen, Megbánta szívében,
Vezekelt és böjtölt, S derek emberré lett.

Sok ember hazug volt, Sok ember meg rabolt,
Árulók is voltak: Megbánva javultak.

Távol volt a király,¹⁾ Frankhon csupa viszály,
20 Krisztus haragjába' Sok csapást mért rája.

Könyörüle Isten, Minden bajt ismerve,
Mehagyá Lajosnak, Jöjjön haza gyorsan.

«Lajos, én királyom, Segíts országomon!
Normannoknak népe Szoritja keményen».

25 Lajos pedig szóla: «Uram, teszok róla,
Halálom se gátol A te parancsodtól».

S az Úrtól megválva Zászlaját kibontja,
Frankhon népe élén Csap a normann népre.

Istent magasztalták, A kik jöttét várták,
30 Mondák mind: «Királyunk! Beh soká hogy várunk!»

Derült hangon mondá Lajos, a jó király:
«Ne féljete! Bátran! Nagy bajomban társak!

«Isten ide küldött, Szava hozzám, eljött,
Tetszik-e tinéktek, Hogy itt sikra lépjek,
35 Magam sem kimélem, Míg megmentve népem.

«Most pedig kövessen Isten minden híve!
Létünk meg van adva, Míg Krisztus akarja.
Ha vesztünk' kívánja, Megvan rá hatalma.

pillorum atque viduarum praeoccupant et praeveniunt preces nostras.
Etc. Mon. Germ. Hist. Leges I, 551.

¹⁾ Lajos akkor Vienne városát ostromolta, melynek ura, Boso gróf, egy önálló burgundi királyság megalapítására törekedett. Lajos, a normannok győzelmének hírére, 881 január 6. félbenhagyta az ostromot. L. Ernst Dümmler, *Geschichte des ostfränkischen Reiches*. II, 147.

«Isten akaratját, Kik megtenni vágyják,
 40 Élve ha maradnak, Tőlem díjat kapnak,
 Ha meg vész csap rájuk, Megkapja családjuk.»

Dárdát fog és pajzsot, Sebes lovon vágat,
 Összeceapni kíván Ellene hadával.

S ime, jött feleje Normann ellensége.
 45 «Istennek, mond, hála!» Meglett kívánsága.

Lajos jött merészen S dalolt harcra készen,
 S vitézi daloltak: «Kyrie eleison!»

A dalt ők eldalolták, A harcot megindíták,
 Arczuk lángra lobbant, Szivök kéjtől dobbant.

50 Bátran kiki harczott, Lajosnak párja nem volt:
 Gyorsan és merészen — Így volt mindig készen.

Amazt által vágta, Emezt lesújtotta.
 Összes ellensége Fájdalmat vett tőle,
 Keserű fájdalmat. Szomorú volt sorsa!

55 Áldva Isten karja: Lajos győztes maradt;
 Hála minden szentnek: Lajos lett a győztes.

Boldog volt a király, Dicső volt a harcza!
 Minden bajnak vége! Gond öt sohse érje!
 Tartsa meg öt Isten Örök dicsőségben!

E költemény egy IX. századi kéziratban maradt fenn Valenciennesben, hová S. Amand sur l' Elnon apátságából (Tournay mellett) került. A kézirat tartalmát czíme mutatja: *Libri octo Gregorii Nazanzenii epi.* E kéziratban, p. 141^b — 143^a, összesen 59 sorban, olvasható a Lajosdal, a következő czímmel: *Rithmus teutonicus de pia memoriae Hludwico rege filio Hluduici aequae regis.*

A költeményt Mabillon János fedezte föl; első kiadását Schilter János eszközölte: *Ἐπιγραμμα ῥυθμῷ τευτονικῷ Λυδωρικοῦ βασιλέως ἀκκλαματωμένου,* Argentorati, 1696. — Az első újabb, tudományos értékű kiadás a Hoffmann von Fallerslebené: *Elnonensia. Monuments des langues romane et tudesque dans le IX. siècle,* Gand, 1837, Willems Ján. Fer. terjedelmes bevezetésével, 2. kiad. 1845. — Legjobb kiadása Müllenhoff és Scherer

gyűjteményében, XI. szám és p. 298—304, mely a régebbi dolgozatokat ¹⁾ nélkülözhetőkké teszi.

Költeményünk hőse III. Lajos, ki 863—865 közt született. Atyjának, Hebegő Lajosnak halálakor (879) 14—16 éves volt (l. a 3. verset). Őcsece Karlmann vagy két évvel volt fiatalabb. Lajos 882-ben, Karlmann 884-ben halt meg. Lajos és Karlmann 879 szeptember 17. Ferrièresben koronáztattak királyokká és 880 marcziusában Amiensben osztozkodtak az országban. A korabeli kronikások is megdicsérik Lajost hű és önzetlen testvéri szeretete miatt.

A csata, mely a *Lajosdal* tárgyát teszi, 881 augusztus 3. vivatott, Saucourt (Sathulcurtis) mellett, Abbeville és Eu közt. ²⁾ Regino szerint 8000, az Annales Fuldenses szerint 9000 normann esett fogságba. A csata igen híres volt; angol krónikások is tesznek róla említést; van egy XI. századi francia népdal is, mely a frankok e győzelmét a keresztyénség legfélelmetesebb ellensége fölött dicsőíti. ³⁾

III. Lajos király 882. augusztus 5. halt meg. St. Denisben, és Karlmann lett az egész ország ura.

A *Lajosdal* kétségtelenül még a király életében keletkezett (l. a 6. verset), közvetlenül a nagy győzelem után. A költemény reánk maradt följegyzése azonban a király halála után készült; az utolsó vers, mely úgy is érthető, hogy Lajos már nem él többé, talán a másolónak toldaléka.

A költemény szerzője, Willens véleménye szerint, a tudós Hucbald, szt. amandi szerzetes, ki 930-ban kilenczven éves korában meghalt. ⁴⁾

¹⁾ Ezeket felsorolja Paul Piper, *Die Sprache und Literatur Deutschlands bis zum XII. Jahrhundert*, Paderborn, 1880. I, 135—137. l.

²⁾ Annales Vedastini: *in pago Witmau in villa Sathulcurtis*; — Regino: *in loco qui vocatur Sodalcurt*.

³⁾ Állítólag a normann király Quarmund, ki a pogány sereget vezette, is elesett a csatában, még pedig Lajos király kezétől. Ez esemény azonban a monda körébe tartozik, mely már korán fűződött e híres csatához. A hagyomány szerint ugyanis Isembard, a király unokaöcsece, kit Lajos igazságtalanul száműzött volt, a dánok királyához, a pogány Quarmundhoz, menekült és bosszúból hívta be a normannokat az országba. E mondát egy francia chanson de geste (*La mort du roi Gormond*) feldolgozásában is bírjuk. Jellemző a német költemény irányára és jellegére vonatkozólag, hogy szerzője e mondai vonásokból, melyek bizonyára igen korán keletkeztek, semmit sem vett fel művébe.

⁴⁾ L. Hucbaldról, ki főleg a zene történetében kiváló helyet foglal el, Adolf Ebert, *Geschichte der christlich-lateinischen Literatur des Mittelalters im Abendlande*, Leipzig, 1880, II. 277, és *Allg. Deutsche Biographie*, XIII, 275.

E nézetet sokan elfogadták, bár egyáltalában nincsen biztos alapja. Annyi bizonyos, hogy a költemény szerzője pap volt, ki ótestamentomi képeket és leírásokat (v. ö. főleg Isten párbeszédét Lajossal) vitt át a saucourti csata rajzába. Semmi esetre nem gondolhatni az Edda és a német mythosz befolyására, mint még Grimm Jakab (*Germania* I, 1856, 233. l.) hitte, ki a költemény történeti alapjait félreismerte és tévesen magyarázta. A költemény a legcsekélyebb, legmellékesebb vonásokban is megegyez a történeti tényekkel,¹⁾ úgy hogy teljesen megbízható történeti forrásnak is tekinthető.

A *Lajosdal* nyelve a felfrank dialektus, Braune Vilmos szerint (*Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur*, I, 42. l.) Mainz vidékéről; — alakja az ó-német rímpár: két-két, négy hangsúlyos szótagból (Hebungból) álló rövid verset hímrim kapcsol össze, és két ily rímpár tesz egy versszakot. Pl. a *Lajosdal* első strófája:

Einan kúning uuéiz ih, Heizsit her Hlúduíg,
Ther géno góde thiónót: Ih uuéiz her imos lónót.

A *Lajosdalban* az ily kétsoros versszakokkal háromsoros strófák váltakoznak, azaz: a költemény nem valódi «dal» (*liet*, melynek főjellemzője a versszakok egyformasága), hanem «leich», melyben a különböző strófáknak különböző melódiájuk volt. A rím a *Lajosdalban* még igen kezdetleges, inkább asszonánecz, mint igazi rím, pl. *Frankón: lanyo, raston: man, Krist: iz, varth: giuualt* stb. A magyar fordítás nem akart (persze, nem is tudott, mivel első sorban a legnagyobb hűségre törekedett) pontosabb lenni, mint az eredeti.

A költemény első újnémet fordítói Bodmer J. J., *Balladen*, 1780. I, 189. l., és Herder J. G., *Stimmen der Völker in Liedern* cz. népdalgyűjteményének ötödik könyvében, 1778. Újabban lefordította Lucae Károly Dümmler Ernő idézett művében II, 154, és Girschner Nestor a colbergi gymnasium 1879-ik évi értesítőjében. E fordítások mind szószerintiek, melyek csak az eredeti szövegnek megértését célozzák; a költemény rhythmusát vagy alakját feláldozzák.

Más forrásokból is tudjuk, hogy a német költészet a IX. század óta előszeretettel tárgyalja a napi eseményeket.²⁾ De csakis a *Lajosdal* maradt az irodalomnak e gazdag ágából az utókorra. A szerző ótestamentomi stilusban és képekkel dolgozza fel tárgyát. Lajos király korán

¹⁾ A költemény viszonyát a történeti tényekhez legterjedelmesebben tárgyalja Eduard Samhaber a lincai főgymnasium 1877-dik évi értesítőjében.

²⁾ Azért nevezi Scherer Vilmos e költemények szerzőit, inkább szellemesen mint találóan «vándor journalistáknak». L. *Geschichte der deutschen Literatur*, Berlin, 1883, 59. l.

jutott árvaságra. Ekkor az Isten helyettesítette atyját: magához vette a gyermeket és felnevelte, utóbb királyllyá tette. Most meg akarja kísérteni, képes lesz-e ifjúsága daczára nagy vészszel megküzdeni. Áthozza a tengeren a normannokat és megbünteti a frankokat bűneik miatt. Lajos távol van. Ekkor Isten visszahívja őt és a király engedelmeskedik az Úr szavának. Népe élére áll és győz.

A szerző papi állása és világnézete kétségtelen, de épen oly kétségtelen költői tehetsége is. Röviden, erélyesen, tartalmasan ír. A dialógikus alak, mely a költemény első felében a túlnyomó, elevenéget és szemléletességet kölcsönöz a dalnak. A csata leírása rövid, de látszik, hogy a szerzetes dalnok ifjú éveiben maga is forgatta a kardot és szemben állt a pogányokkal. A mint Lajos a győzelmet kivívta, a költő egy rövid kívánsággal befejezi művét, mely félig történeti félig vallásos, ballada és himnus keveréke. A moralizáló tendenzia a szerzetes költő része, az epikus dal alakját és stílusát bizonyára a népköltészet szolgáltatta.

HEINRICH GUSZTÁV.

KEOSI SIMONÍDÉS GYÁSZVERSEI.

Anth. Pal. V. 210.

104. Byzáncz védőire.

Ósi Byzáncz halas országát megvédni akartuk:
Ámde rövid küzdés múlva a sírba jutánk.

105. A Tegeát felszabadító görögökre.

Úgy vívták meg a harczot ezek, hogy a lángba borított
Tágmezejű Tegea üszke az égbe nem ért.
Mert szabadon s virulón óhajták hagyni a várost
Gyermekeikre. Ezért estek el ők legelől.

115. Xanthippéra.

Szép-e, ha díctelenül nyugszik s nyomorúltan Archenautés
Előbbi hitves társa itt e sírban?
Xanthippét ime hadd dalolom, Periander ősi sarját,
Ki nagy Korinthos népeit vezette!

Ford. FINÁCZY ERNŐ.